

КРИЗОВІ ПРОЦЕСИ У РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

Анотація. У роботі виділено та проаналізовано деякі кризові явища, з якими стикається ЄС кожен рік, а саме вихід Великої Британії, економічні проблеми, міграційна криза, нестабільність політики США відносно ЄС, гібридна агресія Російської Федерації щодо України та країн Євросоюзу, тероризм. Виходячи з цього, можна говорити про системну кризу євроінтеграційного процесу. Це не є випадковістю, а є результатом тривалого накопичення передумов ще з періоду триумфальної євроінтеграції. Автором проаналізовано шляхи вирішення економічної кризи в країнах, що є провідними в ЄС. Також певну увагу приділено ролі Брекзиту в розвитку Євросоюзу. У роботі підкреслено, що гібридна війна Російської Федерації ведеться не тільки по відношенню до України, але й до країн ЄС. Також проаналізовано дії європейських інституцій, які спрямовані на подолання міграційної кризи.

Ключові слова: дезінтеграція, Європейський Союз, Брекзит, міграція, рецесія.

Knyzhnyk Kateryna

Yaroslav Mudryi National Law University

THE CRISIS PROCESSES IN THE EU DEVELOPMENT: ORIGINS AND PROSPECTS

Summary. The article highlights and analyzes some of the crisis that the EU faces every year. There are different types and manifestations of disintegration, due to internal and external causes. It is asserted that the economic risks are considered as traditional for the functioning of the EU. However, migration problems, the issues of hybrid impacts and other challenges which were not topical a few years ago should be added to the classic interpretations of threats facing functioning of the EU in the short and medium term. The article analyzes the ways of solving the economic crisis in the leading EU countries. Attention has also been paid to the role of Brexit in the development of the European Union. The article concludes that termination of the United Kingdom's membership may have the effect of «dominoes» among EU member states. The article considers the main factors determining the migration processes in the countries of the European Union. The actions of European institutions related to this issue are analyzed. The author proves that the current problems in the US-EU relations are only situational in nature. In April 2019, a tariff confrontation began between the US and the European Union. The document emphasizes that the hybrid war of the Russian Federation is waged not only in relation to Ukraine, but also to the countries of the European Union. The article reviews the renewal of sanctions by the European Union against the Russian Federation. The current trends in the strengthening of the EU's the fight against terrorism are determined. European security system requires a hasty reform and filling by modern methods, approaches, mechanisms, instruments and practical means of effective counter terrorist activities. Only under such conditions we can speak about a high level of protection of Europe from terrorist attacks.

Keywords: disintegration, European Union, Brexit, migration, recession.

Постановка проблеми. Нинішній розвиток Євросоюзу характеризується як позитивними, так і негативними аспектами в інтеграційній динаміці. Однак, детально слід проаналізувати негативні аспекти європейської інтеграції, які існують на сьогоднішній час, задля складення прогнозів щодо функціонування ЄС і пошуку можливих способів їх усунення.

Ще за часів швидкої, всеперемагаючої євроінтеграції з'являлися окремі застереження науковців щодо розвитку ЄС.

Серед них, мабуть, найбільшій уваги заслуговують оцінки Жака Делора, колишнього голови Європейської Комісії, саме за час його головування євроінтеграція вийшла зі стану «застою». На початку 2000-х рр. Жак Делор дав інтерв'ю, в якому висловив серйозне занепокоєння у зв'язку з процесом розширення ЄС. На думку політика та його прихильників, нейтралізація ризиків безпрецедентного територіального розширення ЄС об'єктивно потребувала посилення «європейської дисципліни» та зростання ролі європейських норм регулювання. Інакше не уникнути «інституційної дезінтеграції» [1, с. 13].

Задля уникнення «інституційної дезінтеграції» Європейській Раді в Салоніках 20 червня

2003 року був представлений проект Конституційного договору ЄС, який передбачав значне посилення принципу наднаціональності в діяльності союзу, включно із запровадженням європейських законів прямої дії.

Однак, даний задум зазнав провалу під час референдумів у 2004 р. у Франції та Нідерландах, оскільки держави були не готові до нового політичного формату для Європи.

Слід зазначити, що в розвитку ЄС настали складні часи після «провалу» ратифікації Конституційного договору, а також після заміни його компромісним Лісабонським договором у 2007 р. Внаслідок цього кризові процеси в середині ЄС стали більш тривалими та масштабними. Вони перестали бути суто економічними чи політичними проблемами. Також можна виділити наростання євроскептичних рухів та багатоаспектність кризових процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням загроз розвитку Європейського Союзу у свій час здійснювали М. Гілберт, С. Гікс, А.М. Лібман, Б.А. Хейцеф, О.А. Довгаль, С.О. Якубовський, В.В. Липов, В.Р. Сіденко, І.Т. Беренд та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження даної

проблематики набуває ще більшої актуальності з плином часу, оскільки дає можливість у майбутньому попередити або мінімізувати негативні наслідки для розвитку ЄС.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження існуючих дезінтеграційних процесів в ЄС, а також пошук можливих способів їх попередження та мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія у вирішенні спільних потреб і конкретних інтересів викликає як інтеграційні, так і дезінтеграційні тенденції в ЄС.

Якщо говорити про дезінтеграційні процеси, то Європейський Союз кожен рік стикається з кризовими явищами. Треба зазначити, що ці явища характеризуються надзвичайною масштабністю і різнобічністю. Виходячи з цього, можна говорити про системну кризу євроінтеграційного процесу. Це не є випадковістю, а є результатом тривалого накопичення передумов ще з періоду тріумфальної євроінтеграції.

Сьогоднішній розвиток ЄС характеризується одночасною наявністю одразу кількох внутрішніх і зовнішніх проблем. Так, до внутрішніх можна віднести вихід Великої Британії та економічні проблеми, які частково зумовлені зовнішніми чинниками. Ключовими зовнішніми викликами які постали перед ЄС, є міграційна криза, нестабільність політики США відносно ЄС, гібридна агресія Російської Федерації щодо України та країн Євросоюзу та тероризм як спосіб дестабілізації внутрішньої ситуації у країнах-членах ЄС.

Беренд І.Т. у своїй праці також виділяє чотири «приховані кризи» у розвитку ЄС, а саме «демографічну бомбу з часовим механізмом», продовження процесу розширення ЄС та його суперечливу політику сусідства, «зворотні тенденції» у процесі трансформації у країнах Східної Європи та деякі негативні властивості сучасного капіталізму: спекулятивні кризи, безробіття та соціальну нерівність [2].

У 2008-2009 рр. Європа занурилася у важку економічну кризу, яка на кілька років поставила під сумнів саме існування єдиної валюти. Заходи з подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи зазначених років у ЄС спричинили сукупні витрати в понад €4,5 трлн. або 37% сукупного ВВП країн ЄС [3, с. 4]. Країни спільноти лише у 2014 році змогли розпочати відновлення, а найпроблемніша економіка євросони, Греція, вийшла з програми зовнішнього фінансового управління тільки в серпні 2018 року з державним боргом, що перевищує 180% ВВП країни [4].

Економіки Німеччини, Франції, Італії та Іспанії є провідними в ЄС. Саме ці країни задають нинішній згасаючий темп економіки Євросоюзу.

Аналітики Stratfor вказують на негативні показники економічного розвитку Італії. Ця держава, як і Німеччина, залежить від експорту і на сьогоднішній час ніяк не може вибратися з пастки високого рівня боргів. Ця держава є третьою економікою Союзу, на відміну від Греції, яка вважається однією з найбідніших країн ЄС. Тому економічні проблеми Італії спричинять більш серйозні наслідки.

В кінці травня 2019 року Заступник Голови Єврокомісії Валдіс Домбровскіс констатував, що Італія має найнижчі темпи економічного зростання в Єв-

ропі. В силу економічних проблем Італія займає політичну позицію, яка часто йде врозріз з політикою ЄС. Наприклад, всупереч вимогам ЄС Італія не погоджується на зменшення дефіциту бюджету. Агентство Bloomberg писало у квітні 2019 року «Ми всі знаємо, що в Італії очікується криза, питання лише в тому, коли вона станеться» [5].

Також існує загроза рецесії, оскільки орієнтована на експорт економіка ЄС перебуває під тиском зниження глобального попиту, невизначеності Brexit і до того ж стала однією з головних жертов торговельно-протистояння США і Китаю [6]. Так, економіка Німеччини у другому кварталі 2019 року впала на 0,1% після незначного зростання у першому кварталі на 0,4%.

Для захисту євросони від наближення рецесії на останньому засіданні Європейського Центрального банку Маріо Драгі оголосив про запуск нової програми з кількісного пом'якшення на 20 млрд. євро в місяць.

1 листопада 2019 року Крістін Лагард розпочала свою роботу в якості голови ЄЦБ. Саме від її діяльності буде залежати вирішення нагальних економічних питань. У своїй промові 22 листопада 2019 року на Франкфуртському європейському банківському конгресі Крістін Лагард зазначила, що «відповідь полягає в перетворенні другої за величиною в світі економіки у відкриту світу, але впевнену в собі – економіку, яка в повній мірі використовує потенціал Європи для вивільнення більш високих темпів внутрішнього попиту і довгострокового зростання» [7].

Вихід Великої Британії з Євросоюзу називають політичним землетрусом. Зараз в політичному середовищі існують побоювання, що припинення членства цією країною зумовить ефект «доміно» серед країн-членів ЄС. Так, дуже часто почали обговорювати вихід Греції та Бельгії з ЄС. Однак, зовсім іншу думку має видання «Financial Times», а саме, що найкращим захистом від антиєвропейських настроїв є сам Брекзит. Видання вважає, що складність процедури, економічний спад та ймовірність політичної кризи мають стати досвідом для інших країн, що, дивлячись на Британію, мали б зрозуміти, що вихід з ЄС – не вихід з проблеми [8].

Ще одними негативними наслідками Брекзиту для ЄС є втрата ринків збуту на території Великобританії, ріст євро по відношенню до фунту; часткове або повне видворення мігрантів. Відносно останнього негативного наслідку, то фахівці наголошують на тому, що 3,5 мільйонів громадян країн ЄС, які проживають у Великій Британії, ризикують стати нелегалами, адже безвізовий режим можуть змінити.

Припинення членства Великою Британією є для ЄС новим викликом, оскільки ця держава стає тепер вже відкритим конкурентом ЄС. І виходить із Євросоюзу саме для того, щоб проти нього боротися, не шкодячи при цьому сама собі (а так би було, якби вона залишалася членом Союзу). Після завершення Брекзиту у Великої Британії будуть розв'язані руки для боротьби проти ЄС [5].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що для ЄС вихід Великобританії, перш за все, означатиме послаблення позицій. ЄС, як найпотужніше політичне об'єднання у світі, втратить важливого гравця за столом переговорів, так

необхідного для прийняття світових рішень. Голос Британії сьогодні важливий для розв'язання таких проблем, як, наприклад, міграційна криза і російська агресія.

Безперервний наплив мігрантів, особливо нелегальних, які покинули свої домівки з надією на пошук кращого життя через проблеми в Північній Африці та на Близькому Сході, є найбільш актуальною проблемою сьогодні для ЄС. Серед країн-членів ЄС, якими було зафіксовано найбільше число нелегальних мігрантів з країн-не членів ЄС у 2017 р., були Німеччина (156,7 тис.), Франція (115,1 тис.), Греція (68,1 тис.), Велика Британія (54,9 тис.) та Іспанія (44,6 тис.). На ці держави припало близько 71% усіх нелегальних мігрантів у ЄС [1, с. 24].

Найбільшим дестабілізуючим фактором стало вільне пересування людей без кордонів, хоча тривалий час це пересування вважалося чи не найбільшим соціальним досягненням процесу євроінтеграції.

Треба підкреслити, що чинник масової імміграції не міг би сам по собі призвести до такого наростання протиріч усередині ЄС. Але внаслідок неконтрольованого зросту потоку біженців, держави змушені спрямовувати фінансові та програмні пріоритети соціальної інтеграції на тимчасове утримання мігрантів, що є економічним ускладненням для більшості країн Євросоюзу. У бюджетах цих країн прослідковується нестача коштів для оплати соціальних гарантій громадян-наемників європейського резидентства.

Ця міграційна криза хоч і має свої зовнішньополітичні передумови, але дуже впливає на внутрішнє функціонування ЄС. Перед європейською спільнотою постало питання єдності європейських країн та дієвості Шенгенських угод. Це стало особливо важливим для тих країн, які стали частиною транзитного маршруту потоку шукачів притулку із Близького Сходу. У більшості держав ЄС спостерігається відсутність єдності у питанні про права іммігрантів на соціальні виплати в державах ЄС.

Уже сьогодні на теренах ЄС існує практика відновлення контролю на внутрішніх кордонах через небезпеку міграційної кризи. Відповідне право закріплене у ст. 23 Шенгенського Кодексу.

У найближчий час можуть зрости економічні видатки, що зумовлені збереженням динаміки напливу біженців. Весь тягар міграційної кризи ляже на громадян-платників податків, які проживають у межах Європейського Союзу. Необхідно зазначити, що збільшення кількості біженців може спричинити дисбаланс на ринку праці європейських країн, а у зв'язку з цим посиляться рівень безробіття в Європі. Все це стане поштовхом до загострення міжетнічних протистоянь та погіршення ставлення до іноземних мігрантів.

Необхідно звернути увагу й на таку зовнішню проблему розвитку ЄС, як ситуаційний характер відносин між США та Євросоюзом. Так, в кінці 2018 року без належного офіційного повідомлення Брюсселю Вашингтоном було понижено Представництво ЄС в США з рівня держави-члена до рівня міжнародної організації. Дипломат однієї з країн ЄС у своєму коментарі зазначив: «Очевидно, що йдеться не просто про протокольне питання, у нього є очевидний політичний мотив».

У січні 2019 року попередній статус Представництва ЄС в США було відновлено [5].

Під час зустрічі Д. Трампа та діючого, на той час, голови Європейської комісії Ж.-К. Юнкера 25 липня 2019 року у Вашингтоні була досягнута згода щодо нормалізації ситуації довкола американських мит на європейську металургійну продукцію. Водночас сторони висловили наміри продовжити роботу над зниженням митних бар'єрів та розширенням торговельно-економічного співробітництва в сферах надання послуг, а також хімічної, фармацевтичної, медичної та сільськогосподарської продукції. Для цього передбачається створення виконавчої експертної групи. Згідно з досягнутими між США та ЄС домовленостями, під час переговорів додаткові митні обмеження вводяться не будуть.

Однак, у квітні 2019 року розпочалося тарифне протистояння між США та Євросоюзом з причини недоовісного субсидування своїх ключових авіавиробників і головних конкурентів на глобальному ринку Airbus та Boeing.

18 жовтня 2019 року президент США Дональд Трамп оголосив про додаткові тарифи на європейський імпорт, суттєво підвищуючи трансатлантичну торговельну напруженість. Нові тарифи включають мито в розмірі 10% на літаки Airbus і 25% на сільськогосподарські продукти, такі як французьке вино, італійський сир та шотландське віскі. ЄС збирається накласти тарифи на американські товари у відповідь.

Також необхідно звернути увагу на ще один ключовий виклик для ЄС, а саме на гібридну війну Російської Федерації щодо України.

Більшість (84%) експертів переконані у тому, що Росія здійснює гібридну агресію проти країн ЄС. На їх думку, головними цілями російської агресії є: розвал ЄС, знищення об'єднуючих цінностей і формування нового європейського устрою під егідою Росії (70%), відродження «імперської величі» Росії і забезпечення домінуючих позицій в Європі (64%) [10].

29 червня 2019 року рішенням лідерів держав і урядів країн-членів Європейського Союзу було продовжено економічні санкції проти Російської Федерації 31 січня 2020 року.

Відтак, виваженість та дотримання зобов'язань з боку ЄС щодо агресії в Україні та політика щодо Росії загалом стане одним з тестів на міцність для єдності Європи [11].

Міжнародний тероризм є однією з найсерйозніших загроз європейській безпеці. Так, шокував міжнародну громадськість теракт у Ніцці 14 липня 2016 року, який забрав життя 80 людей, 19 грудня 2016 року відбувся ще один теракт, під час якого вантажівка в'їхала у натовп людей, які зібралися на ярмарку у центрі Берліну. 2017 рік також не минула хвиля терористичних актів. Якщо порівнювати 2017 і 2018 рік, то кількість терористичних актів збільшилася, до того ж вони відбувалися щомісячно у різних країнах світу. 10 серпня 2019 року світ сколихнула новина про вчинення теракту чоловіком, який відкрив стрілянину в мечеті у комуні Берум біля Осло. Можна й далі продовжувати цей список.

Значна частина зарубіжних експертів пояснюють високий показник терористичних актів неефективністю політики безпеки ЄС, яка зумовле-

на як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Для реальної боротьби із тероризмом на внутрішньому рівні потрібна активізація національного безпекового потенціалу, а також перегляд політики ЄС щодо боротьби з тероризмом [12, с. 288].

Висновки і пропозиції. Отже, у роботі було проаналізовано дезінтеграційні процеси, які впливають на розвиток Єврозоюзу.

Слід констатувати, що традиційні економічні виклики у межах внутрішнього розвитку Європейського співтовариства залишаються актуальними. Низка системних економічних проблем залишаються невирішеними. Вони зумовлені неусуненими наслідками світової економічної кризи. Впливають і повільні темпи економічного зростання у посткризовий період. В окремих країнах наявні значні бюджетні дефіцити, боргові зобов'язання і високий рівень безробіття тощо.

Необхідно сказати, що ЄС може постати перед перспективою зниження сили свого впливу як провідного інтеграційного центру внаслідок зміни геоекономічного балансу сил. Виходячи із останніх прогнозів провідної міжнародної консалтингової компанії Pricewaterhouse Coopers, слід констатувати, що до 2050 р. глобальна економічна влада зсується убік країн Е7 (Китай, Індія, Індонезія, Бразилія, Росія, Мексика, Туреччина), сукупний розмір економіки яких у термінах ВВП вже у 2040 р. буде вдвічі перевищувати розмір економік G7, а у 2050 р. майже досягне половини світового ВВП. При цьому частка ЄС-27 у світовому ВВП (за ПКС) до 2050 р. знизиться з нинішніх 15% до 9% і буде менше частки однієї Індії (15%) внаслідок повільних темпів економічного зростання європейської економіки (в середньому дещо більше 1%) [9, с. 37].

Слід зазначити, що досі питання виходу Великої Британії остаточно не вирішене. Однак, ситуація, що склалася вже має свої негативні наслідки і спричинила появу думок в інших держав-членів ЄС щодо потенційного виходу зі складу ЄС. Тобто, Брекзит Великої Британії підірвав основну ідею інтеграції Європейського союзу. Якщо ж британський приклад демонструватиме безробіття, втрату торгових відносин, обмеження в розвитку, то кількість охочих відокремитися різко зменшиться.

Список літератури:

1. Сіденко В.Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС: витоки та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 1. С. 7–34. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_17_1_07_uk.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
2. Berend I. The Contemporary Crisis of the European Union: prospects for the future. New York, 2017. P. 170. URL: <https://freebooksacqw5kb.ml/b01n2rr8ny-the-contemporary-crisis-of-the-european-union:-prospects-for-the-future.pdf> (дата звернення: 20.11.2019).
3. Zacune J. Privatizing Europe. Using the Crisis to Entrench Neoliberalism (Working Paper). Amsterdam: Transnational Institute. 2013. P. 20. URL: https://www.tni.org/files/download/privatising_europe.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
4. Колісніченко О. Головні ризики для світової економіки. Чого найбільше бояться фінансисти у 2019. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/01/8/644097/> (дата звернення: 21.11.2019).
5. Бичек В. Дезінтеграція ЄС як загроза для України. *Міжнародний кур'єр*. 2019. URL: <https://foreignpolicy.com.ua/polityka/dezintehratsiia-ies-ia-k-zahroza-dlia-ukrainy/> (дата звернення: 21.11.2019).
6. Мартиненко О. ЄС перед новою загрозою: чи здатна економіка еврозони уникнути рецесії. *Європейська правда*. 2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/09/10/7100575/> (дата звернення: 22.11.2019).
7. Лагард вперше розповіла про подальші дії Європейського центробанку. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/22/654035/> (дата звернення: 23.11.2019).
8. Брексит вже тут – хто наступний? *Nikom.net*. 2019. URL: <https://nikomu.net/politics/breksit-vzhe-tut-xto-nastupnij/> (дата звернення: 24.11.2019).
9. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко (керівник проекту) та ін. Київ, 2018. 214 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_intehratsii.pdf (дата звернення: 24.11.2019).

Для подолання міграційної кризи Євросоюзом здійснювалися певні заходи, що були відображені в Бюджеті ЄС, де на врегулювання питань міграції та безпеки у 2018 р. було виділено близько €4,1 млрд., а загальне фінансування цих напрямів на 2015-2018 рр. становило €22 млрд.

У межах запропонованої Комісією нової схеми розселення, в 2018 році 20 держав-членів добровільно взяли на себе колективне зобов'язання з питань розселення – виділити 50 тис. місць. Щоб забезпечити освіту, охорону здоров'я та соціально-економічну підтримку більш ніж 2-х млн. сирійців, Регіональний транспортний фонд ЄС мобілізував 1,5 млрд. євро для фінансування 46-ти проектів в Іраку, Йорданії, Лівані та Туреччині [13, с. 8].

Відносини між США та ЄС важко назвати стабільними. Нинішні проблеми у стосунках США та ЄС мають виключно ситуаційний характер і здебільшого пов'язані з імпульсивними та не до кінця продуманими діями президента США. Трамп провадить непередбачувану політику щодо європейської системи захисту, тому Євросоюз повинен зосередитись на спільній зовнішній і безпечній політиці та продемонструвати свою єдність.

Також необхідно вказати, що мета «гібридної» агресії Російської Федерації як щодо України, так і щодо ЄС спрямована на ослаблення держави (об'єднання держав – ЄС) задля посилення власного впливу та контролю у світі.

Однією із болючих тем для Євросоюзу є тероризм і задля боротьби з ним були вчинені ряд необхідних заходів. Так, протягом 2016-2018 років ЄС і США співпрацювало на основі Програми відстеження фінансування тероризму. Результатом цієї співпраці стало попередження вчинення на території Євросоюзу терористичних актів, а також просування у їх розслідуванні. Ще одним сприятливим заходом щодо протидії тероризму є запровадження у 2019 році нових правил щодо прекурсорів вибухових речовин та боротьби проти фінансування тероризму.

Для подальшого процесу євроінтеграції необхідно вивести ЄС з кризового становища, вирішити зовнішні і внутрішні проблеми, що заважають його розвитку.

10. «Гібридна» війна Росії – виклик та загроза для Європи. «Гібридна» війна Росії – виклик та загроза для Європи: матеріали конференції (Київ, 14 грудня 2016 р.). Київ, 2016. С. 3–7. URL: http://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf (дата звернення: 25.11.2019).
11. Везель Б. Саміт ЄС – найважливіші теми зустрічі на Мальті *Deutsche Welle*. 2017. URL: <http://www.dw.com/uk/%D> (дата звернення: 25.11.2019).
12. Вонсович О.С. Терористичні акти в Брюсселі як прояв недосконалості системи європейської безпеки. *Гілея: науковий вісник. Політичні науки*. 2016. Вип. 108. С. 286–289.
13. Рудік Олександр. Європейський Союз напередодні четвертого інституційного циклу: Топ-10 досягнень в 2014-2019 рр. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : матеріали 16-ї регіон. наук.-практ. конф. (Дніпро, 16 травня 2019 р.). Дніпро, 2019. 268 с. URL: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2019_05_16_pei_material.pdf (дата звернення: 26.11.2019).

References:

1. Sidenko, V.R. (2017). Kryzovi protsesy u rozvytku intehtatsii v YeS vytoky ta perspektyvy [The crisis processes in the EU development: origins and prospects]. *Ekonomika i prohnozuvannia* [Economics and Forecasting] (electronic journal), vol. 1, no. 1, pp. 7–34. Available at: http://eip.org.ua/docs/EP_17_1_07_uk.pdf (accessed 20 November 2019).
2. Berend, I. (2017). *The Contemporary Crisis of the European Union: prospects for the future*. New York: Routledge.
3. Zacune, J. (2013). *Privatizing Europe. Using the Crisis to Entrench Neoliberalism* (Working Paper). Amsterdam: Transnational Institute.
4. Kolisnichenko, O. (2019). Holovni ryzyky dlia svitovoi ekonomiky. Choho naibilshe boiatsia finansysty u 2019 [The main risks of the global economy. What financiers are most worried about in 2019]. *Ekonomichna pravda* [Economic truth] (electronic journal). Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/01/8/644097/> (accessed 21 November 2019).
5. Bychek, V. (2019). Dezintehtatsiia YeS yak zahroza dlia Ukrainy [EU disintegration as a threat to Ukraine]. *Mizhnarodnyi Kurier* [International courier] (electronic journal). Available at: <https://foreignpolicy.com.ua/polityka/dezintehtatsiia-ies-ia-k-zahroza-dlia-ukrainy/> (accessed 21 November 2019).
6. Martynenko, O. (2019). YeS pered novoiu zahrozoiu: chy zdatna ekonomika Yevrozony unyknyty retsesii. *Yevropeiska Pravda* [European truth] (electronic journal). Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/09/10/7100575/> (accessed 22 November 2019).
7. Economic truth (2019). Lahard vpershe rozpovila pro podalshi dii Yevropeiskoho Tsentrobanku. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/22/654035/> (accessed 23 November 2019).
8. Nikomu.net (2019). Breksyt vzhe tut – khto nastupnyi? [Brexit is already here – who's next?] (electronic journal). Available at: <https://nikomu.net/politics/breksit-vzhe-tut-hto-nastupnij/> (accessed 24 November 2019).
9. Sidenko, V. (ed.) (2018). *Pereformatuvannia yevropeiskoi intehtatsii: mozhlyvosti i ryzyke dlia asotsiatsii Ukraina-Yes* [Reformatting European Integration: Opportunities and Risks for the EU-Ukraine Association]. Kyiv: Zapovit. Available at: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_intehtatsii.pdf (accessed 24 November 2019).
10. Tsentr Razumkova (2016). «Hibrydna» viina Rosii – vyklyk ta zahroza dlia Yevropy [«Hybrid» war is a challenge and a threat to Europe] Proceedings of the «Hibrydna» viina Rosii – vyklyk ta zahroza dlia Yevropy (Ukraine, Kyiv, 14 December 2016). Kyiv: Tsentr Razumkova, pp. 3–7. Available at: http://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf (accessed 25 November 2019).
11. Vezel, B. (2017). Samit YeS – naivazhlyvishi temy zustrichi na Malti [The EU Summit is the most important topic of the Malta meeting]. *Deutsche Welle* (electronic journal). Available at: <http://www.dw.com/uk/%D> (accessed 25 November 2019).
12. Vonsovykh, O. (2016). Terorystychni akty v Briusseli yak proiav nedoskonalosti systemy yevropeiskoi Bezpeky [The terrorist acts in Brussels are a manifestation of the imperfection of the European security system]. *Hileia: Naukovyi Visnyk. Politychni Nauky* [Gileia: The Scientific Bulletin. Political science] (electronic journal), vol. 108, pp. 286–289.
13. Rudik, O. (2019). Yevropeyskyi Soiuz naperedodni chetvertogo instytutitsiinoho tsykladu top– 10 dosiahnen v 2014–2019 rr. [European Union on the eve of the fourth institutional cycle: Top 10 achievements in 2014–2019] Proceedings of the Aktualni problemy yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii Ukrainy (Ukraine, Dnipro, 16 May 2019). Dnipro: DRIDU NADU, 268 p. Available at: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2019_05_16_pei_material.pdf (accessed 26 November 2019).